

## TALABALARNING IJTIMOY FAOLLIK KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOY PEDAGOGIK ZARURIYATI

*Ergasheva Maftunaxon Avazbekovna  
Andijon davlat pedagogika instituti, Tayanch doktoranti*

*Annotatsiya: Ushbu maqolada "Ijtimoiy faoliyat" tushunchasi haqida ma'lumotlar berilgan. Ijtimoiy faollikni pedagogik ko'rsatkichlari keltirilgan. Talabalarni ijtimoiy faolligini oshirish bo'yicha ko'rsatmalar berilgan. Shuningdek Ijtimoiy faollik darajasi masalasi yuzasidan halqaro tadqiqotchilar ajratgan darajalar, qolaversa talabalar ijtimoiy faolligini pedagogik ko'rsatkichlari haqida so'z boradi.*

*Kalit so'zlar: ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy tashabbus, kommunikatsiya, ijtimoiy harakatlar, tarixiy bilimlar, ijtimoiy faollik kompetensiyalari.*

## СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ДЕЯТЕЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

*Эргашева Мафтунахан Авазбековна  
Андижанский государственный педагогический институт докторант*

*Аннотация: В данной статье представлена информация о понятии «Социальная деятельность». Представлены педагогические показатели социальной активности. Имеются указания о том, как повысить социальную активность учащихся. Также в отношении вопроса об уровне социальной активности обсуждаются уровни, разделяемые зарубежными исследователями, а также педагогические показатели социальной активности студентов.*

*Ключевые слова: компетенции социальной активности, социальной инициативы, коммуникации, социальных движений, исторических знаний, социальной активности.*

## THE SOCIAL PEDAGOGICAL NEED TO IMPROVE STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY COMPETENCES

*Ergasheva Maftunakhan Avazbekovna  
Andijan State Pedagogical Institute, Basic doctoral student*

*Abstract: This article provides information about the concept of «Social activity». Pedagogical indicators of social activity are presented. There are instructions on how to increase the social activity of students. Also, regarding the issue of the level of social activity, the levels divided by international researchers, as well as pedagogical indicators of students' social activity, are discussed.*

*Keywords: social activity, social initiative, communication, social movements, historical knowledge, social activity competencies.*

Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev.

Kirish. XXI asr butun dunyoda insoniyat hayotiga ulkan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy va siyosiy o'zgarishlar yuz berayotgan notinch, o'ta taxlikali davr

bo'lib kirdi. Dunyoda keng tarqalib borayotgan mafkuraviy va ma'naviy taxdidlar insoniyat boshiga katta kulfatlar olib kelib, mamlakatlar tinchligiga jiddiy ta'sir etmoqda. Bunday jarayonlar avj olib borayotgan bir paytda har qanday mafkuraviy taxdidlarga qarshi immunitet hosil qilish uchun yoshlarni, kelajak avlodni sifatli ta'lim tarbiya olish, qolaversa o'z tarixini chuqur anglab yetishi lozimdir. Bunungi globallashuv jarayonida barcha davlatlar qatori bizning mamlakatimiz ham g'oyat mas'uliyatli davrni boshdan kechirmoqda. Jumladan, taraqqiyotda Uchinchi renessans davriga o'tgan Yangi O'zbekistonni barpo etishdagi amalga oshirilayotgan islohotlarning pirovard maqsadida ta'lim va tarbiyani yanada takomillashtirish orqali O'zbekistonni jahonda o'z o'rnini va nufuziga ega bo'lishiga, oliyjanob xalqimizning bugun va kelajakda farovon, tinch-totuv hayot kechirishiga qaratilgandir. Bu borada yurtimiz kelajagi bo'lgan yosh avlodni ma'nan yetuk, jismonan sog'lom eng muhimi jamiyatda o'z mustaqil fikr va dunyoqarashga ega bo'lgan ijtimoiy faol shaxs bo'lib yetishishida davlatimiz tomonidan chiqarilayotgan yoshlarni qo'llab-quvvatlashga doir farmon va qarorlar diqqatga sazovordir.

Adabiyotlar sharhi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF 6097 "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2020-yil 29 oktyabrdagi va "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ularning ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF 6260 2021-yil 13 iyuldagi farmonlari ham buning yaqqol misolidir. "Mamlakatimiz yangi O'zbekistonni barpo etishdek ulug' maqsadga erishish yo'lida asosiy tayanchimiz bo'lgan azmu shijoatli yoshlarga e'tibor va g'amxo'rlik ko'rsatish, ularga barcha sohalarida o'z iqtidori va salohiyatini to'liq namoyon etishi uchun zarur sharoit va imkoniyatlar yaratib berish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi." deb ta'kidlangan edi farmonda. Hayotda o'z o'rniga ega bo'lishlari uchun kelajagimiz bo'lgan yoshlarni umuminsoniyat tarixiga ayniqsa, milliy tariximizga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish, milliy tariximizni to'g'ri va xolisona yetkazish, unga hurmat ruhida tarbiyalash va o'rgangan tarixiy bilimlari orqali hayotda o'z yo'llarini to'g'ri belgilab olishlari uchun barcha sharoitlar yaratib berilmoqda. Tarix fanini o'qitishda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlashning tashkiliy metodik shart sharoitlarini takomillashtirish, ta'lim muassasalarida ayniqsa, oliy ta'limda tarix fanini o'qitish va targ'ib qilish ishlarini tubdan yaxshilash bo'yicha aniq chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqishga katta ahamiyat qaratilmoqda. Bu esa pedagogik oliy ta'lim muassasalari zimmasiga katta mas'uliyat va vazifalar yuklaydi. Sababi bo'lajak pedagog o'qituvchilarni kasbga tayyorlashning muhim yo'nalishi sifatida insoniyatning o'tmishini o'rganish, buguni va kelajagini barpo qilishda tarixiy bilimlarning o'rnini beqiyosdir. Ular bo'lajak pedagog ustoz sifatida ta'lim-tarbiya berar ekan, eng avvalo, o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishdan tashqari, yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlardan xabardor bo'lishlari ham talab qilinadi.

Muxokama. Talabalarning ijtimoiy faollik kompetensiyalarini takomillashtirish ta'limning maqsadi, talabani jamiyatda ya'ni kelgusi faoliyatida faol bo'lishiga davlatning ijtimoiy siyosiy hayotida faol ishtirok etishiga undab keladi. Shunga qaramasdan inson hayotida davlat va jamiyatning roli turlicha talqin qilingan.

Adolatli demokratik fuqarolik jamiyatda ijtimoiy faol talaba tarbiyasining o'rnini o'zgacha talqin etiladi. Talabalarning ijtimoiy faollik kompetensiyalarini tarixiy bilimlar orqali takomillashtirish jamiyatda yuz berayotgan voqea hodisalar va amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlikni his etish, o'zining faol fuqarolik burchi, majburiyati va huquqlarini bilish, unga rioya etish, huquqiy munosabatlarda muomala va huquqiy munosabatlarda madaniyatga ega bo'lish kabi sifatlarni takomillashtiradi. Pedagogik oliy ta'lim talabasi boshqa yo'nalishdagi talabalardan ko'ra faol, ijtimoiy munosabatlarga tez kirishadigan, amalga oshirilayotgan islohotlarni to'g'ri baholay olish qobiliyatiga ega bo'lishi talab etiladi. Buning uchun esa talaba tarixiy bilimni

puxta egallagan bo'lishi lozim. Tarixni har tomonlama mukammal o'rganish insonni kelgusi hayot va ish faoliyatida juda katta tajriba bo'lishi aniqdir. Insonda ijtimoiy faollikni turli xil yo'llar bilan takomillashtirish mumkin, lekin tarixiy bilimlar orqali takomillashtirilgan ijtimoiy faollik boshqalariga qaraganda samaraliroq bo'ladi. Chunki, talaba tarixni o'rganish jarayonida tarixda bo'lib o'tgan voqea hodisalar, ijobiy va salbiy tarixiy shaxslarning faoliyati va hayot yo'li bilan tanishadi, o'rganadi va o'ziga kerakli xulosalarni chiqaradi. Bunday bilimlarni egallashda ya'ni, o'tmishda bo'lib o'tgan voqea hodisalarni, buyuk shaxslarni o'rganishda milliy ma'naviyatimizni rivojlantirish va yoshlarimizni ongiga singdirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning jumladan, tarix fanining o'rni beqiyosdir.

Tarix faniga ayniqsa tarixiy bilimlarga talabalarning ijtimoiy faolligiga ta'sir etuvchi omillarning eng samaralisi sifatida qarasaq mubolag'a bo'lmasa kerak. Jahon ta'lim tizimida ham inson ijtimoiy faolligini takomillashtirish bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan, bundan tashqari talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish texnologiyalarini takomillashtirish, ularning faolligini tashabbuskorligini yanada qo'llab-quvvatlash bo'yicha yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish ijtimoiy-madaniy va kommunikativ faoliyatni samarali tashkil etish masalalarini rivojlantirishga oid qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Ijtimoiy faollik tushunchasi bo'yicha bir qator olimlar fikriga to'xtalib o'tsak:

1. Stepin ijtimoiy faollik bo'yicha quyidagi fikrlarni ilgari surgan. Pedagogik oliy ta'lim tizimida talabalarning ijtimoiy faollik kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki, undagi o'zgarishlar texnogen sivilizatsiya tufayli yuzaga kelgan inqirozlar va global muammolar davrida insoniyatning omon qolishining eng muhim shartlaridan biri sifatida inson ijtimoiy faoliyatining roli va rivojlanishi bilan bog'liq.

2. Slezneva esa jamiyat taraqqiy etishida ijtimoiy faollik talaba yoshlar bilan bog'liq ekanligini va bugungi kunda ularning yutuq va natijalari muhim ekanligini ta'kidlagan. Olimaning fikriga ko'ra, ijtimoiy faollik nafaqat ta'lim-tarbiyada balki, ommaviy harakatlar (mehnat qilish, munosib maosh olish, malaka oshirish), ko'ngillilar harakati, jamoat tashkilotlari faoliyati va hayriya ishlarida ishtirok etish va boshqa faoliyatlar bilan bog'liq.

3. Fatixova ijtimoiy ta'sir etishni tadqiq qilgan. Ijtimoiy ta'sirni quyidagicha baholagan. Yoshlarning ma'lum bir qismi o'zaro ta'sirga intilmaydi, boshqa qismi esa turli sabablarga ko'ra undan qoniqish topa olmaydi. Uni minimal darajaga tushiradi.

4. Kayumova yoshlar harakati va jamoalaridagi tendentsiyalarni so'nggi yillarda ayrim talabalar tomonidan jamiyatning shakllanishi va rivojlanishi jarayonida ularning roli muhimligini anglash kuchaymoqda deb fikr bildirgan.

Talabalar ijtimoiy faolligini pedagogik ko'rsatkichlari:

- birinchidan, talabalar bilimli, dunyoqarashi keng, kelajakka intiluvchan;
- ikkinchidan, ular o'ziga xos ichki faollik va harakatchanlikka ega;
- uchinchidan, talabalarning kasbiy va shaxsiy fazilatlar va umumiy yo'naltirilganligi shakllanish bosqichida bo'lib, ularning rivojlanishi asosan ijtimoiy faollik bilan belgilanadi. Ijtimoiy faollik qanday funktsiyalar bajarishini keltirib o'tamiz:

1. Insonni ijtimoiy mavjudot sifatida takror shakllantirish;

2. Tabiiy va ijtimoiy dunyosini o'zgartirish;

3. Moddiy va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish.

Shuni ta'kidlash joizki, jamiyatda yoshlarni ma'lum bir mavqega ega bo'lishga intilishlari, e'tirof etilishida ijtimoiy faollikni o'rni kattadir. Ijtimoiy faoliyat insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabati jarayonida, bilim, faoliyat orqali ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ehtiyojlarning asosi bo'lgan shaxsiy motivlar va rag'batlarning ta'siri bilan bog'liq holda amalga oshiriladigan ijtimoiy foydali harakatlar shaklida amalga oshiriladi.

Ijtimoiy faollikning xususiyatlari, dinamikasi va rivojlanish omillarini tadqiq qilish uning muhim xususiyatlarini aniqlashni talab qiladi. Jumladan, Xarlanova (2011) ijtimoiy faoliyatning quyidagi xususiyatlariga e'tibor qaratadi:

- o'z taqdirini o'zi belgilash (maxsus sifatdagi o'z-o'zini harakatining namoyon bo'lishi), ijtimoiy faoliyat manbai sifatida shaxsning ehtiyojlari, ichki, ongli motivatsiya, yaratilgan «kerakli kelajak» qiyofasi bilan bog'liq. shaxs;

- ijtimoiy o'zaro ta'sirga jalb qilish (ijtimoiy faoliyat - bu shaxsning jamiyat bilan munosabatlarini anglashi va u bilan o'zaro ta'sir qilish usulini qurish, uning imkoniyatlarini ochib berish natijasidir; u o'zini maxsus shaklda namoyon qiladi - ijtimoiy ishlab chiqarish faoliyati, aloqa, bilish.);

- prosotsiallik (ijtimoiy me'yorlar, qonunlar va axloqiy ideallarga rioya qilgan holda, faoliyat va jamiyat tashuvchisini jamiyat va shaxs manfaati uchun ijtimoiy ijobiy yo'nalishga aylantirishga e'tibor berish).

Yana shuni aytish kerakki, ijtimoiy faoliyatning mazmuni bo'yicha ko'plab ilmiy yondashuvlar va psixologik nazariyalar bilan belgilanadigan qarashlar mavjud bo'lib, ular ijtimoiy faoliyatning individual elementlarini uning rivojlanishidagi rolini turlicha belgilaydi. Ijtimoiy faoliyat elementlarining tizimni tashkil etuvchi munosabatlari shaxsning jamiyatni va o'zini o'zgartirish qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilganligi va ehtiyojlari, shuningdek, ularning muhim kuchlarini ijtimoiy maqbul shakllarda o'z-o'zini anglashi bilan belgilanadi.

Ijtimoiy faollik darajasi masalasi yuzasidan quyidagi rus tadqiqotchilari Sitarov va Maralov (2015) to'rt darajani ajratib ko'rsatishadi:

1. Me'yoriy
2. Me'yoriy-shaxsiy
3. Shaxsiy ishlab chiqarish.
4. Ijodiy ishlab chiqarish.

Yana bir rus tadqiqotchisi Sokolova (2011) o'z tadqiqotlarida tashabbuskorlik, bajaruvchilik va amalda bo'lgan uchta daraja mavjud ekanligini ko'rsatib o'tgan.

1. Tashabbus darajasining asosi - o'z tashabbusi va tashkilotchilik qobiliyatining nisbati;

2. Ishlash darajasi mutaxassisning ijrochi sifatidagi mas'uliyati va faolligi nisbati asosida namoyon bo'ladi;

3. Joriy daraja taklif etilayotgan tadbirlarda faol ishtirok etishni aks ettiradi.

Ijtimoiy faollik darajasini hayotiy pozitsiya faoliyati orqali taqsimlashga yana bir yondashuv sifatida olim Konstantinov (1990) tomonidan taklif qilingan quyidagi 4 ta darajani ko'rsatib o'tamiz.

- ijtimoiy tashabbus va ijodiy faoliyatni o'z ichiga olgan yuqori darajadagi faoliyatning hayotiy pozitsiyasi;

- vazifalarga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lish bilan tavsiflangan o'rtacha faoliyat darajasining hayotiy pozitsiyasi;

- passiv hayotiy pozitsiya, u past darajadagi faollik bilan tavsiflanadi;

- potentsial salbiy yo'nalishga ega passiv hayotiy pozitsiya.

Natija. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan tadqiqotlarga asoslanib, shuni aytish joizki, talabalar o'z-o'zini tartibga solish va o'z-o'zini rivojlantirishni ta'minlash, ular o'z faoliyati darajasi va darajasini mustaqil ravishda tartibga solish, o'z faoliyatini rivojlantirish sub'ektiga aylanishi mumkin bo'lgan sharoitlarni yaratish - asosiy vazifa bo'lishi kerak. Bu, o'z navbatida, birinchi bosqichdan to oxirgi bosqichgacha bo'lgan davrda talabalarning ijtimoiy faollik dinamikasini, ushbu jarayonga ta'sir qiluvchi tashqi va ichki omillarni aniqlash va ijtimoiy faoliyat sub'ektlarining ta'lim, ta'lim va ijtimoiy faoliyatdagi pozitsiyasini rivojlantirish bilan bog'liq.

Ijtimoiy faol talaba tarbiyasi kelajakda shaxs salohiyatini takomillashtirish, ya'ni safarbarlik tuyg'ularini uyg'otish, uni jamiyat ravnaqi va Vatan taraqqiyoti yo'lida samarali mehnat qilishga yo'naltirishdan iboratdir. Olib borilgan tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, talaba shaxsida ijtimoiy faollik shakllanishi uning ushbu kasbni tanlagan davriga to'g'ri kelishini ko'rsatadi. Bo'lajak pedagog o'z kasbining mas'uliyati va muhimligini, ayniqsa, kelajak uchun, xalq manfaatlari uchun eng keraklisi Vatan ravnaqi yo'lidagi o'rnini qanchalik erta anglab yetsa, unda ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari shunchalik tez shakllanadi. Shu o'rinda aytish mumkinki, kasbiy faoliyatda intiluvchanlik pozitsiyasi yuqori talabaga ijtimoiy faol talaba deyiladi.

Talabaning to'laqonli ijtimoiy faolligini tarixiy bilimlar asosida takomillishtirishning turli xil interfaol usullari mavjuddir, jumladan:

1. Og'zaki tarixiy voqea hodisani tushuntirish;
2. Tarixga virtual sayohat uyushtirish;
3. Muzeylarga sayohatlar qilish;
4. Dars jarayonlarida tarixga oid o'yinlarni tashkil qilish;

Jamiyatda ijtimoiy faollikni quyidagi 4 xil munosabatlar orqali ko'rish mumkin:

1. Shaxsning ob'ektga munosabati - uni o'rab turgan, yaratilgan, iste'mol qilinadigan va hokazolarning umumiyligiga;

2. Uning boshqa shaxsga - odamlarga, ularning guruhlariga, butun jamiyatga munosabati;

3. Uning tabiatga munosabati;
4. Uning o'ziga bo'lgan munosabat.

Faoliyatning ahamiyati va roli jihatidan ijtimoiy rivojlanish 2 turga bo'linadi:

1. Reproduktiv rivojlanish;
2. Samarali ya'ni (ijodiy) rivojlanish;

Ulardan birinchisi ma'lum usullar va vositalar yordamida ma'lum natijani olish yoki ko'paytirishda amalga oshiriladi. Ikkinchisi esa, yangi g'oyalar, yangi maqsadlar va ularga mos keladigan yangi vositalar va usullarni ishlab chiqish yoki yangi ilgari foydalanilmagan vositalar yordamida ma'lum maqsadlarga erishishga qaratilgan.

Faoliyatni tushunish va talqin qilishda M. Veber o'zining «ijtimoiy harakat» nazariyasi bilan juda katta hissa qo'shgan. U eng muhim harakatni mazmunli deb hisobladi, uning xarakterli belgilari unda aktyorlik sub'ekti uchun ma'lum bir ma'noning mavjudligi; aniq idrok etilgan maqsadga erishishga qaratilganligi; faoliyatda foydalaniladigan vositalar idrok etilgan maqsadlarga mos kelishi kerakligini yuzaga chiqaradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ijtimoiy faoliyat sub'ektlari aniq harakatlarni bajaruvchilardir. Ular orasida quyidagilar bo'lishi mumkin: jismoniy shaxslar; ijtimoiy guruhlar; ijtimoiy tashkilotlar va ijtimoiy institutlar. Bu kontekstdagi ijtimoiy faoliyat ob'ektlari shu jarayonlarni amalga oshiruvchilardir. Ijtimoiy faoliyat- shaxslar yoki odamlar guruhining (faoliyat sub'ektlarining) ijtimoiy jarayonlarga (faoliyat ob'ektlariga) ularni o'zgartirish va o'z manfaatlariga bo'ysundirish maqsadida muntazam ravishda takroriy aralashuvi hisoblanadi. Bu insonning ijtimoiy muhit bilan faol o'zaro munosabati shakli bo'lib, ongli ravishda uning mavjudligining tashqi sharoitlarini o'zgartirishga, shuningdek, atrofda odamlarning qarashlarini, dunyoqarashini, qadriyat yo'nalishlarini o'zgartirishga qaratilgan. Bugungi kunda jamiyatimizdagi ijtimoiy faol yoshlar davlat ravnaqining poydevori, g'ururi, ishonchi va ertangi kunining umidlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning nutqi

2. Абулханова-Славская, К. А. (1991). Стратегия хаёти [Хаёт стратегияси]. Москва: Мысл.

3. Адлер, А. (1964). Устунлик ва ижтимоий кизиқиш: кейинги ёзувлар тўплами. Нью-Йорк: Викинг матбуоти.

4. Соколова, Э. С. (2011). Социальная активность молодёжи.

5. Степин, В. С. (2000). Теоретическое знание. М.: Прогресс-Традиция.